

Botaniese Tuin in volslae verwaarlosing geraak. Die grond is egter nie verkoop nie.

Hier kan terloops vermeld word dat die gedagte in 1890 ontstaan het om 'n Kranksinnige Gestig in die Nuwe Botaniese Tuin op te rig wat dan ook mettertyd gebeur het.

In 1885 vind ons die volgende beskrywing van die ou botaniese tuin in 'n brief geskryf deur mev. (dr.) Leyds:

„Voor ons huisje is een vierkante ruimte met gras en onkruid begroeid. Daar was vroeger de botaniese tuin door Burgers aangelegd. De Engelschen hebben echter de planten er uit gehaald en naar een andere plaats gebracht, waar ze nu staan en verrotten. Nu wordt die ruimte voor ons huis gebruikte voor cricket en lawn tennis”.⁸⁾

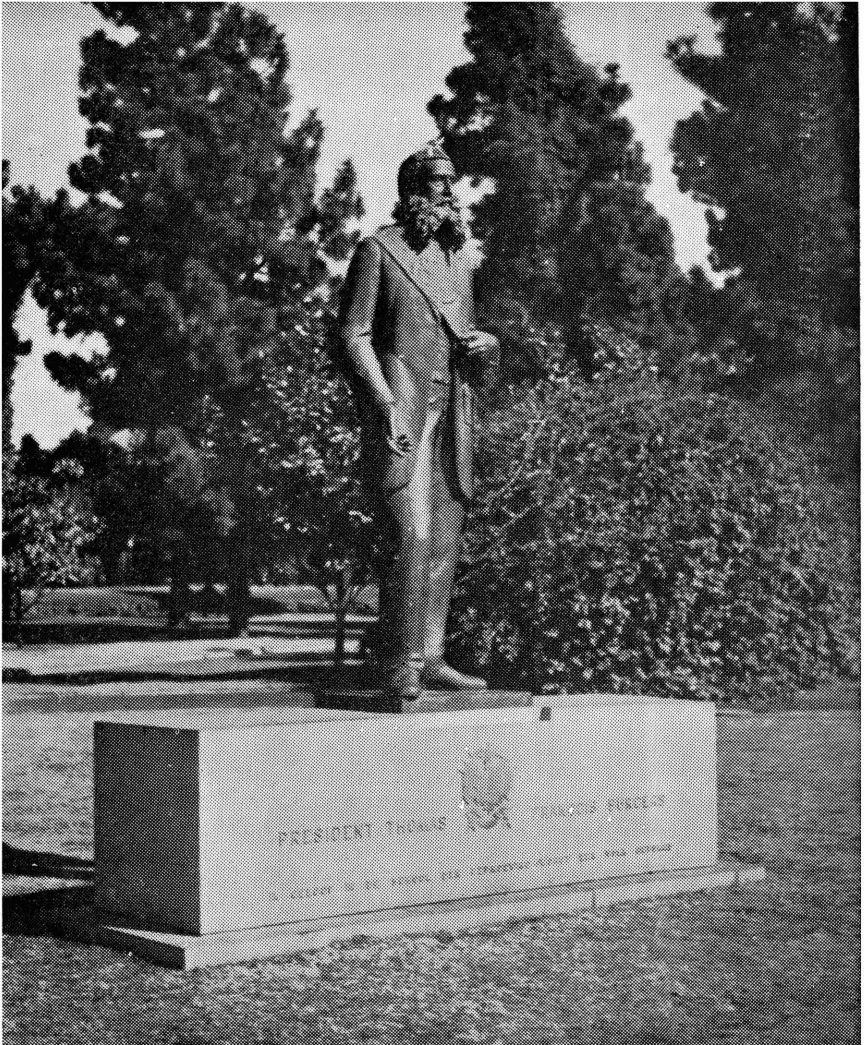
In 1887 wou die heer Mears 30 erwe in Sunnyside in ruil gee vir die Ou Botaniese Tuin. In dieselfde jaar het die Ned. Hervormde Gemeente van Pretoria, by monde van ouderling Prinsloo, 'n gedeelte van die Ou Botaniese Tuin aangevra vir kerkboudoeleindes. Hierdie aansoek om erwe het gekom na die destydse Kerkvereniging toe 'n gedeelte van die lidmate van die Ned. Herv. Kerk nie met die vereniging wou akkoord gaan nie en toe in 1887 nie oor 'n eie kerkgebou beskik het nie en pogings moes aanwend om grond in die hande te kry vir die bou van 'n nuwe kerk. In 1888 was daar egter sterk protes teen die afstaan van erwe in die Ou Botaniese Tuin. Soos verwag was, het die Volksraad die aansoek geweier nadat verskillende sprekers, waaronder ook president Kruger, die hele ontstaan en ontwikkeling van die Ou Botaniese Tuin verduidelik het.

Die jaar daarna wou die regering egter daartoe oorgaan om die Ou Botaniese Tuin aan dr. Ameshoff, 'n advokaat van Pretoria, te verhuur. Hy wou 'n hotel van £15,000 oprig wat later deur die Staat as museum oorgeneem kon word. Die Volksraad het die kontrak goedgekeur maar voordat die kontrak aangegaan is, het die publiek egter deur middel van 'n memorie veroorsaak dat die Ou Botaniese Tuin as „publieke recreatie grond voor Pretoria en distrikt” behou word. Die memorialiste het ook onderneem om die terrein behoorlik te laat omhein, met sierbome te laat beplant, en „het verder in behoorlijke orde te bewaren voor Publiek gebruik en vrij van alle koste.” Blykbaar as gevolg van hierdie besware is Ameshoff se skema laat vaar.⁹⁾

Die N. H. of G. Gemeente van Pretoria het in dieselfde jaar vertoë tot die regering gerig het om 'n gedeelte van die Tuin aan hulle af te staan vir die bou van 'n kerkgebou. Die regering het egter die aansoek van die

BURGERSPARK. Die foto is vanuit 'n suidwestelike rigting geneem; hoek van Andries- en Jacob Maréstraat links op die voorgrond; Van der Waltstraat regs en Burgersparklaan op die agtergrond.

STANDBEELD VAN PRESIDENT THOMAS FRANCOIS BURGERS.

Vanaf 1872 tot 1877 President van die Z.A.R.

hand gewys en wel op dieselfde gronde waarop die weiering van die versoek van die Ned. Herv. Gemeente van Pretoria gebaseer was. Op 2 November 1889 het die Uitvoerende Raad as volg besluit — „Aan gezegde Eerw. Kerkraad te antwoord dat het buiten de macht ligt over gezegde Botanischen Tuin zoodanig te beskikken . . . .”

OPKNAPPING EN VOORTBESTAAN VAN DIE OU BOTANIESE TUIN AS BURGERSPARK.

IN 1890 was daar sprake dat die Ou Botaniese Tuin in 'n gewone park verander sou word. Die heer Sytze Wierda, die destydse Goewermments Ingenieur en Argitek, het dan ook die opdrag ontvang om 'n geskikte ontwerp vir 'n *Lustuin* te maak, of soos dit ook later genoem is: 'n *Ry- en Wandelpark*. Die tender van Heys vir 'n bedrag van £7,775. 10s. is aangeneem om die Tuin op te knap. Onder andere sou daar ook vier tennisbane, sowel as 'n sportterrein aangelê word. Verder sou 'n klipdam in die middel van die park gebou word, „waar”, soos ‚De Volksstem’ berig het, „het frissche nat het oog kan verkwikken”.

In April 1894 is die 24 regulasies m.b.t. die Ry- en Wandelpark in die koerante afgekondig.

In die vier-en-twintig voorgenoemde „Regulaties voor het Rij- en Wandelpark gelegen tusschen St. Andries-, Maré, Van der Walt- en Parkstraten” is onder andere bepaal dat: —

- (i) die Park „Burgerspark’ ’sal heet;
- (ii) die Park onder toesig van die Landdros sal staan, „ter zijde gestaan door een door hem te benoemen honoraire commissie van 5 leden”;
- (iii) 'n lid van die kommissie in die plek van die Landdros sal optree wanneer laasgenoemde afwesig is;
- (iv) die Landdros daartoe geregtig is om van die dienste van bandiete, karre en waens gebruik te maak om die Park skoon te hou, gruis en ander benodighede aan te ry, en ander werksaamhede, wat in verband met die instandhouding van die Park nodig mag wees, te verrig;
- (v) die Park daaglik van 6 vm. tot 9 nm. sonder betaling vir die publiek oop sal wees, maar dat dit hoogstens 4 Woensdag- of Saterdagmiddae na 12 middag vir sportbyeenkomste deur die Landdros gesluit kon word — in hierdie gevalle sou toegangsgeld gehef kon word van hoogstens 1/- per volwasse persoon en 6d. per kind onder 16 jaar met die voorbehoud dat kinders onder 6 jaar geen toegangsgeld sou betaal nie mits hulle onder toesig was;
- (vi) kleurlinge nie in die Park toegelaat word nie behalwe as kinderoppassers en mits deur hulle werkgewers vergesel;
- (vii) fietsryers alleen die groot suidelike hek sal gebruik en in die Park slegs op die aangewese „grootte ronde baan” toegelaat word om te ry en dan nie meer as twee langs mekaar nie, behalwe soos anders

- deur die Landdros bepaal en dit wanneer die Park vir die publiek gesluit is;
- (viii) fietsryers verantwoordelik gehou word vir alle skade deur hulle veroorsaak;
  - (ix) voertuie, wat met goedere belaa is, en slagkarre nie deur die Park mag ry nie;
  - (x) die „speelreinen” slegs met die goedkeuring van die Landdros gebruik sal word en dan alleen vir „spelen” wat volgens sy mening „voor het publiek en het plantsoen geen gevaar opleveren”;
  - (xi) die Landdros op die speelterrein „getimmer” kan laat oprig;
  - (xii) dit verbode is om op die grasperke te loop, te sit of te lê en om blomme te pluk;
  - (xiii) geen vergaderings in die Park gehou mag word nie en op Sondag geen „spelen” nie;
  - (xiv) handelaars slegs met die toestemming van die Landdros in die Park goedere mag verkoop;
  - (xv) een-derde van alle toegangsgeld aan die Landdros oorbetaal en in die staatskas gestort word uitsluitlik vir die instandhouding van die Park;
  - (xvi) honde slegs aan ’n band in die Park toegelaat word en dat oortredings in hierdie verband met ’n boete van 1/- strafbaar is;
  - (xvii) die Opsigter en sy personeel direk onder die Landdros staan en by herhaalde nalatigheid kon die Landdros die werknemers ontslaan;
  - (xviii) oortredings van die Regulasies volgens die landswette strafbaar is; en
  - (xix) afskrifte van die Regulasies op sigbare plekke in die Park aangebring moet word.¹⁰⁾

Terselfdertyd is berig dat die Ry- en Wandelpark in die toekoms as *Burgerspark* bekend sou staan, ter ere van president Burgers wat in 1874 daadwerklike pogings in die werk gestel het om die Botaniese Tuin aan die gang te kry. Vanaf 1894 kry ons dan ook gereeld verwysings na Burgerspark, terwyl die naam Heyspark ook af en toe gebesig is.

Aangesien die inkomste van die Park, ingevolge die bepalings van die Regulasies hopeloos onvoldoende was, moes die Park noodwendig met staatsfondse onderhou word. Daarbenewens is die volgende werke byvoorbeeld ook op staatskoste verrig: —

- (i) ’n kiosk of musiekkoepeel is teen ’n koste van £272 opgerig; en
- (ii) verbeterde omheining van ystertraliewerk is teen ’n koste van £977. 10s. aangebring.¹¹⁾

Ter geleentheid van die kroning van Koningin Wilhelmina van Nederland is daar teen die einde van Augustus en aan die begin van September 1898 op ’n lusterryke wyse feesgevier in die ou Transvaalse Hoofstad. Die „Wilhelminaboorn” wat by daardie geleentheid in die suidwestelike hoek

van die Burgerspark geplant is, is nog steeds 'n lewende herinnering aan daardie gebeurtenis.

*Die Koningin Wilhelmina-boom".
In 1898 in die suidwestelike hoek
van Burgerspark geplant by geleent-
heid van die kroning van Wilhelmina
tot Koningin van Nederland.*

OPRICHTING VAN STANDBEELDE.

IN 1902 was daar 'n voorstel in die Stadsraad van Pretoria dat die Krugerstandbeeld in Burgerspark, in plaas van Prinspark, opgerig moes word. Die voorstel is egter deur die meerderheid van die raadslede verwerp op grond van die oorweging dat Burgerspark te klein sou wees vir die oprigting van die standbeeld! Agterna beskou was dit maar goed so dat die kleinlikheid van die destydse raadslede geseëvier het, want nou staan die beeld van president Kruger uiteindelik op sy regmatige plek in die hart van Pretoria, en op 'n sentrale plek in die park waarvan hy die stigter was, pryk uiteindelik die sierlike standbeeld van die eens miskende president Thomas Francois Burgers, wat in 1955 onthul is.

¹⁾ CLOETE, J. J. N.: Die Ontstaan en Ontwikkeling van die Munisipale Bestuur en Administrasie van Pretoria tot 1910; (D. Phil-proefskrif — Universiteit van Pretoria — Augustus 1957) p.90.

²⁾ PIETERSE, J. J.: Die Geskiedenis van Pretoria tot 1877; (M.A.-verhandeling— Universiteit van Pretoria — Januarie 1942) p. 43.

³⁾ CLOETE, J. J. N.: a.w. p.90.

⁴⁾ CLOETE, J. J. N.: a.w. p.91.

⁵⁾ PIETERSE, J. J.: a.w. p.44.

⁶⁾ Geskiedenis van die stad Pretoria. Uitgegee in die Eeufeesjaar 1955 deur die Stadsraad van Pretoria; p.24.

⁷⁾ Geskiedenis van die stad Pretoria; a.w. p.24.

⁸⁾ Geskiedenis van die Stad Pretoria; a.w. p. 24.

⁹⁾ CLOETE, J. J. N.: a.w. p.96.

¹⁰⁾ CLOETE, J. J. N.: a.w. p.97.

¹¹⁾ CLOETE, J. J. N.: a.w. p.99.

J. P. ENGELBRECHT.

JOHN HUNTER McLEA —

Pretoria se Eerste „Direkteur van Parke”

IN die werk „Die Rand en Sy Goud” deur J. L. P. Erasmus wat in 1944 by J. L. van Schaik die lig gesien het, verskyn daar ’n kort lewensbeskrywing van John Hunter McLea, die persoon wat verantwoordelik was vir die uitleg van Burgerspark (destyds bekend as die Ou Botaniese Tuin).

J. H. McLea is gebore op 24 Mei 1836 in Edinburgh, Skotland. Sy vrou, Margaret Haddow Hunter, wat hy in Graaff-Reinet ontmoet het en daar met haar getroud is, was uit Ayrshire, Skotland, afkomstig.

McLea het na Suid-Afrika as ’n opgeleide plant- en tuinboukundige geëmigreer en het jarelank op Graaff-Reinet gewoon, waar hy ook op 16 Desember 1878 oorlede is. Op Graaff-Reinet het hy die Botaniese Tuine uitgelê, waarop later voortgebou is. Ook het hy daar ’n boomkwekery aangelê, waar jong boompies wat hyself gekweek het, en ook ander plante, gekoop kon word — alles glo van die beste soorte wat hier te lande en van oorsee te kry was.

Op uitnodiging van president Burgers, met wie McLea goed bevriend was, het die hele familie Graaff-Reinet in Februarie 1873 op pad na Transvaal verlaat. De trekgeselskap het bestaan uit die ouers, drie seuns, twee dogters en twee Kaapse volk, wat as touleier en drywer in diens geneem was. Hulle rytuig was ’n groot veerwa met twee tente wat aan weerskante van die wa vir slaapdoeleindes ingerig was. Die wa is getrek deur tien uitgesoekte osse, die sg. Hendrik Albertyn-transporttrekvee. Hulle het oor Middelburg en Colesberg gereis en vandaar na Roos se Pont op die Oranjerivier. Aangesien dit destyds baie gereën het en die Oranjerivier vol en onbegaanbaar was, moes hulle sewe dae by die vol rivier oorstaan voordat hulle kon deurkom. Vandaar is hulle oor Philippolis en Jacobsdal na Kimberley. Van Kimberley is hulle na Christiana, waar hulle met Blignaut se Pont oor die Vaalrivier is (oorspronklik in 1856 gebou deur A. F. du Toit wat toe op pad was na Pretoria om hom daar te vestig en later Pretoria se eerste landdros te word), en vandaar is hulle oor Bloemhof en Klerksdorp na Potchefstroom, waar die McLeas vir ’n paar dae by vriende vertoef het. Van Potchefstroom het hulle in die rigting van die Olifantsnek op pad na Rustenburg gereis. In Rustenburg het hulle gekuier by die Van der Merwe’s met wie hulle vroeër op Graaff-Reinet bevriend was.

Toe hulle van Rustenburg verder gereis het op pad na Pretoria en mnr. McLea langs die pad besig was om struike en plante te ondersoek, het hy

toevallig vir Paul Kruger, die latere Staatspresident, raakgeloop. Toe hy by sy wa terugkom, vertel hy dat hy 'n sterk persoonlikheid en 'n pure leier in die persoon van kommandant Paul Kruger ontmoet het. Hy verseker sy mense verder dat Kruger die sterkste en interessantste persoonlikheid het wat hy nog ooit ontmoet het. In 1873 het die Krugers nog op Waterkloof, 'n paar myl buite Rustenburg, op die pad na Pretoria gewoon, en dit is waarskynlik dat mnr. McLea vir kommandant-generaal Kruger êrens op sy plaas teengekom het. Die volgende jaar het die Krugers na Boekenhoutfontein, ongeveer 13 myl noord van Rustenburg, verhuis.

Op Pretoria het die McLeas vriende van hulle, die Glynns, ontmoet en hulle is vandaar saam na die Oos-Transvaalse goudvelde waar die delwers besig was om na alluwiale goud in Pelgrimsrust se wêreld te soek.

Mnr. McLea was egter meer geïnteresseerd in sy botaniese werk en mettertyd is hulle oor Sabie terug na Lydenburg en vandaar na Pretoria waar die McLea-gesin teen die einde van 1873 aangekom en hulle gevestig het.

In Pretoria het mnr. McLea weer opnuut kennis gemaak met president Burgers, nadat hulle mekaar in Graaff-Reinet leer ken het. McLea het sy wa langs die geelkleurige huis van die President op die suidoostelike hoek van Kerk- en Prinsloostraat, aan die oostekant van die markplein, uitgespan en daar tent opgeslaan. Die President was bly dat sy ou vriend hom nou ook in Pretoria kom vestig het, en volgens Erasmus in bg. werk, het die President vir McLea tot „Staatsbotanis” benoem. McLea het mettertyd ook die opdrag ontvang om die teenswoordige Burgerspark uit te lê.

Hier aan die suidekant van die park het McLea 'n huis gehuur en sodoende 'n buurman geword van ds. Begemann, mev. MacCorkindale, die Van Boeschotens en ander. Die heer Van Boeschoten het 'n aandskool geopen en John Hunter McLea jr. het saam met die seuns van die Van Boeschotens, die Jutas, die Stiemense, die Bergmanns, en ander, die skool bygewoon. Dan was daar ook nog die Jeppes, die Lovedays, die familie Lys en ander vooraanstaande ingesetenes.

In dié tyd het mnr. McLea 'n stuk grond, 'n gedeelte van Sunnyside aan die oostekant van die Apiesrivier, vir £200 met vrye weiregte oor die plaas, gekoop. Daarop het hy 'n huis gebou waarin die McLeas gewoon het gedurende hulle verdere verblyf in Pretoria.

In 1875 kon mnr. McLea nie langer in Pretoria bly woon nie. Hy het toe alles uitverkoop en met sy gesin is hy in 'n bokwa en 'n span van 16 osse terug na Graaff-Reinet waar hy bly woon het tot met sy dood in Desember 1878.

H. M. REX.

Ds. S. J. du Toit, Superintendent van Onderwys in die Z.A.R., het deur sy wetgewing 'n staatskool vir hoër onderwys (d.w.s. alle onderwys bo St. VI) in die lewe geroep, wat in 1883 onder die naam van „Opleidingskool” in Pretoria geopen is. Om 'n voldoende toevoer van leerlinge te verseker, is 'n jaar later 'n Voorbereidingskool, wat onderwys tot St. VI gegee het, aan hierdie inrigting verbind. In 1887 is die twee afdelings geamalgameer en kort daarna het dit as die „Gymnasium” onder leiding van mnr. Wessel Louis, voorheen van Potchefstroom, een van die belangrikste skole in Pretoria geword. Onderwysers en amptenare is daar vir hulle werk voorberei en 'n klein aantal het na Nederland vir verdere studie gegaan. Beurse vir verdere studie in Nederland is deur die Nederlandsch-Zuid-Afrikaansche Vereeniging toegeken en ook die Regering van die Z.A.R. het fondse vir vier studiebeurse bewillig. Mettertyd, onder leiding van dr. N. Mansvelt, het die Staatsmodellskool en die Staatsgymnasium tot stand gekom en het mnr. Louis se skool opgehou om te bestaan, terwyl mnr. Louis 'n dosent aan die Nuwe Gymnasium geword het.

Van daardie belangrike skool, waarvan 'n deel van die geboue vandag nog in Prinsloostraat staan en Indiërwinkels huisves, vertel een van die weinige oorlewende oudleerlinge, nl. die alombekende mnr. S. J. („Oom Fanie”) Bezuidenhout die een en ander oor . . .

„Meester” Wessel Louis se Skool in Pretoria

ONS teenswoordige geslag het so min kennis van sekere aspekte van die roemryke geskiedenis van ons volk, dat ek op versoek iets wil bydra — hoe eenvoudig dit ook al mag wees — om die verlede waarvan ons persoonlike herinnering het, 'n bietjie bekend te stel.

Op 2 Julie 1890 het ek as 12-jarige seun van Potchefstroom in Pretoria aangekom om ingeskryf te word as 'n leerling van die Ou Gymnasium wat geleë was op die suidoostelike hoek van Kerk- en Prinsloostraat, regoor die markplein. Die hoof van die skool was mnr. Wessel Louis, 'n Hollander.

Dit was Julievakansie toe ek hier aangekom het. Moet nou nie vir my lag nie want ek het nie geweet wat die woord „vakansie” beteken nie! Ons het altyd gehoor dit is „holiday” in die dorp en dan werk die mense nie. Eers later het ek uitgevind dat vakansie „holiday” beteken!

Nouja, daar was darem seuns by die skool wat nie kon huistoe gaan nie omdat hulle ouerhuise te ver weg van Pretoria was en vervoergeriewe destyds nog nie soos vandag was nie.

Van die seuns het my toe na my kamer geneem wat 'n entjie weg van

*Hierdie foto is geneem vanaf die huis van dr. W. J. Leyds op die suid-wes-
westelike hoek van Van der Walt- en Pretoriusstraat (teenswoordige terrein
van die Culemborg-hotel). Van links na regs verskyn op die foto: Mark-
geboutjie op die Markplein; grasdakwoning van mnr. Wessel Louis (die
eertydse presidentswoning van pres. Burgers) op die suidoostelike hoek
van Kerk- en Prinsloostraat en dan die skoolgebou van mnr. Louis. Op die
agtergrond lê Meintjieskop. Die ou historiese gebou bestaan vandag nog
in Prinsloostraat teenoor die Markplein.*

die woonhuis van die hoof was. Tot my verbasing was die kamer 'n
pêrrestal met krib en al! Aan my is toe gesê om my trommel in die krib
te sit en my bed is aangewys. Die katel — soos ons 'n bed genoem het —
was heeltemal van yster gemak met so'n vier vinger-breeë staal- of yster-
plate as mat en verder die gewone goed.

Aan my is toe vertel dat ons skool voorheen die woonhuis en stal van
president Burgers was. Later is dit ook aan ons vertel deur die onderwysers
tydens die geskiedenisbehandeling en ook deur die hoof van die skool,
mnr. W. Louis.

Die skool was in twee afdelings verdeel, nl. die Opleidingskool en die
Gymnasium. Die Opleidingskool se drie klaskamers staan vandag nog
met sy voorkant na Prinsloostraat — die gebou huisves tans Indiërwinkels
— terwyl die Gymnasiumklas in president Burgers se waenhuis waarin sy
kar en wa gehou was, gehuisves was. (Oom Fanie beduie dat hierdie

karhuis, wat ons vandag 'n garage sou noem, agter die gebou van die Opleidingskool gestaan het met nog drie ander vertrekke, o.a. die sg. kafferkamer en perdestalkamer.—Red.) Die tuin het tot omtrent die helfte van die blok ooswaarts gestrek, terwyl die erwe aan die suidekant, aan Pretoriusstraat, onbebou was. Ons Engelse klas — een uur elke dag — was in die kafferkamer soos dit algemeen in daardie dae genoem is, gehou. Die eetkamer was in die woonhuis. Badkamers was daar nie. Ons moes maar in die Apiesrivier gaan swem, winter en somer. In die winter kon ons Saterdag net ons voete was want Pretoria was toe nog klein en dun bewoon. Ons een swemplek was waar vandag Du Toit- in Esselenstraat draai, net 'n bietjie na die suidekant waar al die groot woonstelgeboue nou is. Die ander een was in Walkerspruit, ongeveer waar Johnstonstraat — of Johannstraat, ek het vergeet watter die regte naam is — deur Walkerspruit gaan.

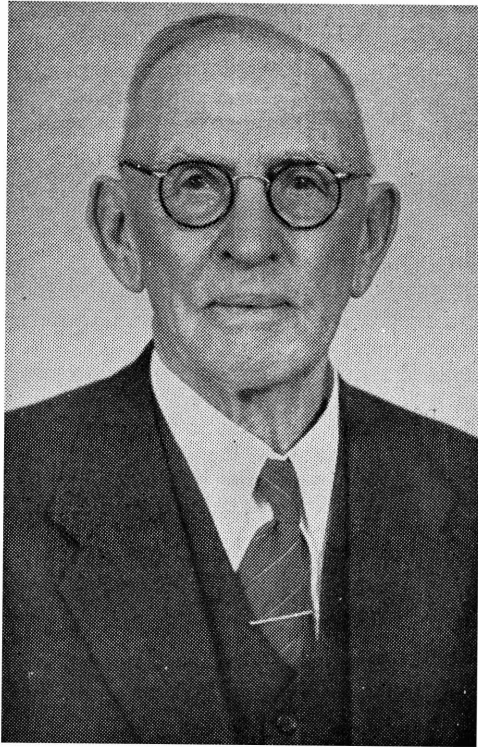
Aan die oostekant van Apiesrivier was toe nog nie huise nie maar net plase. Teen Meintjeskop was Eddie Meintjes se huis, ek glo dit staan vandag nog langs die pad wat opgaan Uniegebou toe. Aan die westekant was die huise ver van die rivier af. Destyds was Pretoria-Wes nog nie daar nie.

Toe ek in daardie ou skool was, was daar o.a. die volgende leerlinge: Piet Grobler (die latere Minister van Naturellesake), Jan Kemp (die latere generaal en Minister van Lande), Helgard Bodenstern (die latere professor en Sekretaris van Buitelandse Sake tydens die bewind van genl. Hertzog), Cornelius Weilbach (later doktor in die regsgeleerdheid, advokaat en prokureur), W. E. Bok, jr. (die latere regter), Tjaart Kruger (seun van die President) en soveel ander dat hulle te veel is om almal hier op te noem. Die meeste van die oudleerlinge van daardie ou skool het 'n sukses van die lewe gemaak.

Ons het nie die matrikulasie-eksamen hier gehad nie, net Bloemfontein (Grey Kollege) en die Kaap. Ons hoogste eksamen was die Eerste Klas Onderwyserseksamen, wat — soos die hoof van die skool ons meegedeel het — hoër was as die matrikulasie-eksamen en gelyk gestaan het aan die Gymnasiumeksamen van Holland. Die enigste persoon wat in my tyd die eksamen gepasseer het — en dit met lof boonop — was genl. Jan Kemp. Ander het ook geprobeer maar gesak. Ons skool was destyds algemeen beskou as die enigste hoërskool in die Transvaal en daar was seuns uit die hele Transvaal: uit Pietersburg, Rustenburg, Waterberg, Lichtenburg, Christiana, Bloemhof, Potchefstroom, Heidelberg, Wakkerstroom, Utrecht, Vryheid, Ermelo, Middelburg, en ander plekke.

Vandag woon daar Indiërs in daardie selfde geboue!

Toe 'n gedeelte van die Hervormde Kerk nie met die kerkvereniging wou voortgaan nie en uitgetree het, het die Hervormde Kerk lank in ons skool kerk gehou. Die drie klaskamers het groot voudeure gehad. Wanneer dit oopgevou of oopgemaak is, het dit een groot lokaal uitgemaak. Die predikant van die Hervormde Kerk was ds. Goddefroy, wat op Pretorius-

Mnr. S. J. („Oom Fanie”) Bezuidenhout. Afstammeling van die Bezuidenhouts van Slagtersnek en Potchefstroom; een van die stigters van Ons Eerste Volksbank; daarna vir baie jare Bestuurder en tans nog een van die Direkteure van hierdie unieke en geseënde Pretoriase instelling.

plein, teenoor die huidige Landbankgebou, gewoon het. Later was ds. Van Belkum die predikant.

Die Staatsmodelskool, waar Churchill gevange gehou is en waaruit hy ontsnap het, en die Nuwe Gymnasium op die hoek van Bosman- (destyds nog Koch-) en Proesstraat, is eers later gebou en toe is die Opleidingskool en die Ou Gymnasium daarheen verplaas.

S. J. (FANIE) BEZUIDENHOUT.

DIE STAATSBIBLIOTEK 1883 – 1900

DEUR bemiddeling van die „Nederlandsch-Zuid-Afrikaanse Vereniging” is in die jaar 1883 ’n aantal boeke ter waarde van £200 deur die „Nederlandsche Maatschappij van Letterkunde” te Leiden aan die Z.A.R. geskenk. Die doel was slegs om die Nederlandse letterkunde sover moontlik aan die volk van die Z.A.R. bekend te stel.

Verreikend sou die gevolge van hierdie klein begin wees. Skaars vier jaar later, in 1887, vind die totstandkoming van ’n staatsingestelde biblioteek plaas. Hiertydens het pres. Kruger self die woord gevoer. Die bestuur van die biblioteek is geplaas in die hande van di. H. S. Bosman en Postma bygestaan deur die destydse Supt. van Onderwys en die heer A. Begemann wat as sekretaris en bibliotekaris opgetree het. Hierdie persone was ook bekend as die kuratore en alle ooreenkomste ten behoeve van die biblioteek moes deur hulle geskied. Die voorsitter van die Bestuur is deur die Regering aangestel, gevolglik is aan die bestuur opgedra om self uit hulle midde ’n vise-voorsitter te kies.

Die huishoudelike reëls van die biblioteek is gedateer „Goewernementskantoor Pretoria 11 Okt. 1887” en dra die titel „Regelen van den Staatsbiblioteek der Z.A.R.”

Tydens die sitting van die Eerste Volksraad in 1887 is ’n jaarlikse som van £500 bewillig waarvan na aftrekking van £150, synde salaris van mnr. A. Begemann, die oorblywende £350 aangewend moes word om tydskrifte en boeke aan te koop.

Naas hierdie staatsondersteunde biblioteek was daar ook nog die sg. „Pretoria Public Library” opgebou uit skenkings ter waarde van £700. Fondse vir die instandhouding van hierdie inrigting was bra karig met die gevolg dat die sluiting daarvan onvermydelik geword het. Hierdeur aangevuur tree twee prominente figure na vore in die persone van Rev. Gray en mnr. Nicholson wat die dorp deurkruis in ’n poging om fondse vir die heropbou in te samel. Die publiek het gunstig gereageer met ’n beloofde bedrag van £700.

Die gedagte van amalgamering wat herhaaldelik met die Regering bespreek is, het eers in 1893 ’n werklikheid geword. Op 10 Sept. 1891 is ’n openbare vergadering onder leiding van biskop Bousfield in die „Temperance Hall” gehou. Behalwe Rev. Gray was ook teenwoordig die here Piet Joubert, Nicholson, Beckett, Loveday en Rev. Caderwood. Die onderwerp van bespreking was die oprigting van ’n biblioteek ten behoeve van die Engelssprekende gemeenskap van Pretoria in amalgamasie met die bestaande Staatsbiblioteek. Uit die besprekings het dit geblyk dat die Regering goedgunstiglik toegestem het tot amalgamasie en bereid was om die bestaande subsidie van £600 per jaar te betaal. Verder is met die Regering ooreengekom dat die donateurs van die biblioteek die reg sou hê om vir die bestuurskommissie ’n aantal lede, gelyk in getal met dié

deur die Regering aangewys, te benoem. 'n Komitee bestaande uit biskop Bousfield, Rev. Gray en mnre. Nicholson, Bourke, Crawford en E. P. A. Meintjes sou die publiek verteenwoordig. Hiertydens is Rev. Gray en mnre. Nicholson aangewys as formele ondertekenaars van die ooreenkoms.

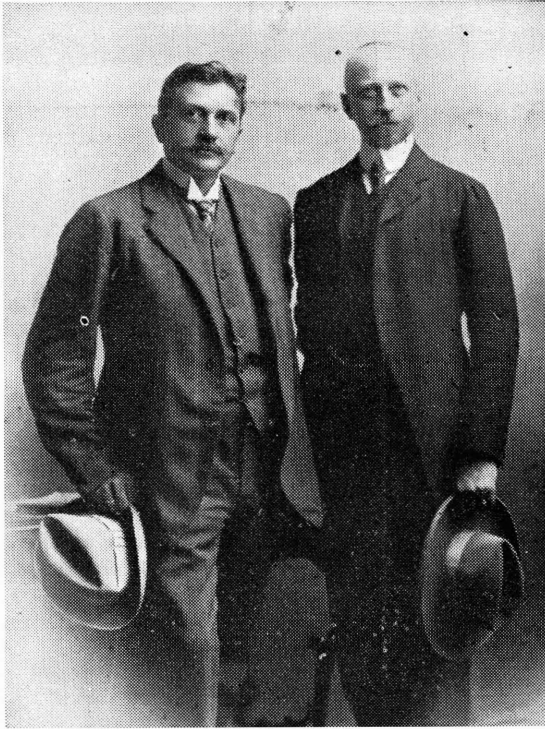
Op 4 April 1893, twee jaar na die samekoms, vind die ondertekening van die ooreenkoms plaas tussen dr. W. J. Leyds namens die Regering en genoemde twee here namens die publiek.

Die ooreenkoms, bekragtig deur Uitvoerende Raadsbesluit, Artikel 174 van 4 April 1893, het uit die volgende punte bestaan:

1. „De instelling zal genoemd blijven de Staatsbibliotheek.
2. Het Bestuur zal bestaan uit acht leden waarvan vier, ingesloten de Voorzitter door de Regeering zullen aangesteld worden. De drie leden thans werkzaam als Bestuur der Staatsbibliotheek zullen bestendig worden in hun ambt, en een vierde lid zal worden aangesteld. De overblijvende vier leden van het Bestuur zullen gekozen worden door de intekenaren.
3. De Voorzitter zal bij staking van stemmen een beslissende stem hebben.
4. Vijf leden, ingesloten de Voorzitter of zijn plaatsvervanger (gekozen op de wijze hierna vermeld) zullen een quorum uitmaken.
5. De tegenwoordige Secretaris en Bibliothecaris, de heer A. Begeman, zal bestendig worden in zijn ambt, tot de Regeering het noodig mocht oordeelen een andere voorziening te maken.
6. De notulen der vergaderingen en de correspondentie zullen in de officieele taal opgesteld worden.
7. De beraadslagingen van het Bestuur zullen zooveel mogelijk in de officieele taal des lands gehouden worden.
8. Het Gouvernement, hoewel zich niet verbindende tot het contribueeren van een vastgestelde som jaarlijks, is bereid aan den E.A. Eersten Volksraad aan te bevelen zulk een som toe te staan.
9. De regulatiën voor het beheer moeten in overeenstemming zijn met de voorgaande stipulaties en door de Regeering goedgekeurd worden.
10. Het Gouvernement zal voorziening maken voor een lokaal en zal voortgaan het salaris van Bibliothecaris te betalen, als tot nu toe, of zooals te eeniger tijd in de toekomst zal worden geplaatst op de Begrooting.”

Die bestuur van die biblioteek het ooreenkomstig die regulasies uit die volgende agt lede bestaan: dr. N. Mansvelt (Supt. van Onderwys) die voorsitter, dr. N. Reinink (rektor van die Staatsgimnasium), dr. Molengraaf (Staatsgeoloog), dr. Engelenburg (onder-voorsitter), dr. Gunning (direkteur van die Staatsmuseum), mnre. J. S. Marais (ouditeur-generaal) en Van Kretschmar van Veen (besturende direkteur van die N.Z.A.S.M.)

Drie persone het die eerste personeel uitgemaak t.w. mnre. Jan F. E. Celliers, hoofbibliotekaris, F. T. Nicholson en E. G. Phillips. Laasgenoemde persoon het voor die uitbreek van die Anglo-Boere Oorlog die

Dr. W. J. Leyds, Staatsekretaris van die Z.A.R. (links) en F. V. Engelenburg, Redakteur van „De Volksstem”. Aan hierdie twee uiters begaafde Nederlanders kan ons, as Afrikaners en Pretorianers, nooit genoeg dank verskuldig wees nie. Eer hulle nagedagtenis!

land verlaat ten tye waarvan toe van die dienste van dr. J. W. Stroud gebruik gemaak is.

Die gebou, gevestig op die noordoostelike hoek van Kerkplein was allermins geskik vir die huisvesting van die boeke veral vanweë die gebrek aan ruimte en lig. Ten tye van die onderhandelings oor amalgamering het president Kruger belowe dat by voltooiing van die Paleis van Justisie, spesiale kamers op die eerste vloer afgesonder sou word vir die museum